

ZAKON O PARNIČNOM POSTUPKU NA PUTU PREMA NOVOJ PARADIGMI?

1. Uvod

Izmjene procesnih zakona u posljednje su vrijeme toliko učestale da su postale uobičajene i za javnost malo zanimljive. Današnji način rada na pojedinim zakonskim projektima pogoduje inkrementalnim pomacima obeshrabrujući sveobuhvatne i značajne zahvate. U hrvatskoj zakonodavnoj praksi rijetke su promjene zakona kojima bi se moglo pripisati da predstavljaju prekretnicu, da imaju neke revolucionarne karakteristike.

Je li nacrt izmjena i dopuna Zakona o parničnom postupku¹ koji je upućen u javnu raspravu na prvo čitanje u siječnju i veljači 2022. godine² iznimka od ovog pravila? U ovom izlaganju pokušat ću dati odgovor na pitanje vode li ove posljednje izmjene bitnoj i sveobuhvatnoj promjeni pristupa parničnom postupku – promjeni koja bi se mogla nazvati promjenom paradigme. Naravno, taj odgovor u ovom trenutku ne može biti konačan, jer pred nama je tek prvi nacrt, a ne prihvaćeni zakonski tekst. Osim toga, za promjenu paradigme su uz normativne promjene potrebni i bitni pomaci u svijesti i ponašanju onih koji zakon primjenjuju, tako da će tek vrijeme moći pokazati što će biti ishod ove legislativne inicijative. Stoga, umjesto najave tektonskih promjena koje se možda nikad neće dogoditi, istaknut ću više elemenata ovog zakonskog projekta koji imaju progresivni potencijal i sposobnost da dovedu do istinske modernizacije hrvatskog parničnog postupka. Te ću elemente pokušati razlučiti od onih elemenata koji su nedomišljeni, zastarjeli, pa i retrogradni – jer u prijedlogu Novele ima i takvih.

2. Nova paradigma parničnog postupka: što je to i zašto nam je ona potrebna?

Prva odlika objavljenog zakonskog nacrta, vidljiva već na prvi pogled, jest njegova voluminoznost. Prijedlog Novele ima 112 članaka, što kvantitativno odgovara otprilike jednoj petini teksta samoga zakona. Ako uzmemo u obzir da se ZPP vrlo nedavno bitno mijenjao, odnosno da je posljednja njegova zakonska novela bila stupila na snagu 1. rujna 2019.³, pred samo dvije i pol godine, a da je i ona bila jednako velika (121 članak), vidimo da se u razmjerno kratkom vremenu, tj. u protekle tri godine, događaju ili planiraju izmjene koje mijenjaju velik dio zakonskog teksta najvažnijeg sistemskog zakona koji uređuje materiju građanskog procesnog prava. Izmjene parničnih propisa koje bi bile usporedivog intenziteta, obuhvaćajući

---

¹ Zakon o parničnom postupku (Službeni list SFRJ br. 4/77., 36/77., 36/80., 6/80., 69/82., 43/82., 58/84., 74/87., 57/89., 20/90., 27/90., 35/91., Narodne novine br. 53/91., 91/92., 112/99., 129/00., 88/01., 117/03., 88/05., 2/07., 96/08., 84/08., 123/08., 57/11., 148/11. - službeni pročišćeni tekst, 25/13., 89/14., 70/19.), dalje: ZPP.

² Vidi e-savjetovanja, Savjetovanje o Nacrtu prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku, <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=19732>. U ovom tekstu ovaj nacrt nazivat će se „prijedlog Novele“.

³ Usp. čl. 121. Zakona o izmjenama i dopunama ZPP-a, Narodne novine br. 70/19.

preko stotinu zakonskih članaka, dogodile su se u Hrvatskoj do sada samo u novelama iz 2003. i 2013. godine.⁴ Ako se uzme u obzir da je prijedlog Novele nastavak reformi iz 2019. godine, mogli bismo donijeti zaključak da se velike promjene u parničnom postupku događaju otprilike svakih deset godina (1992-2003-2013-2022).⁵

Ocjenjujući ovu dinamiku, treba krenuti od utvrđenja da procesni zakoni poput ZPP-a po prirodi nisu pogodni za česte promjene. Pravila po kojima postupaju građanski sudovi sklona su stabilnim obrascima i strukturama jer predstavljaju okvir unutar kojeg se o pravima stranaka odlučuje na temelju materijalnih propisa koji se mijenjaju bitno češće, ponekad i na dnevnoj bazi. Zašto se onda u samo par godina u normativnom okviru za građanske parnice događaju tako silovite promjene?

Najjednostavniji i najlogičniji odgovor jest: zato što su promjene potrebne i nužne. To proizlazi iz danas jasno manifestirane i dominantne svijesti kako u općoj, tako i u stručnoj javnosti, da je sustav građanskog pravosuđa u Hrvatskoj u značajnoj mjeri nefunkcionalan te da ne odgovara potrebama svojih korisnika i društva u cjelini.⁶ Procesna pravila su, doduše, samo dio – možda i manji dio – u mozaiku uzroka koji su do ovoga stanja doveli, ali i ona su važna, kako praktički tako i simbolički.

Da bi promjena procesnih odredbi dovela do izlaza iz danas već kronične krize u odnosima društva i pravosuđa, potrebna je šira vizija. Kaotični zahvati u individualne norme krizu samo produljuju i produbljuju. Upravo u tom smislu, da bi se stvarno dogodila pozitivna promjena – promjena koju bismo bez zadržke mogli nazvati modernizacijom – potrebna je promjena paradigme.

Paradigmom se u teoriji znanosti naziva sveobuhvatni skup postavki, predodžbi i uvjerenja koji određuju način pristupa određenom problemu i vlastitu ulogu u njegovom rješavanju.⁷ Paradigma je svojevrsni mentalni filtar, usporediv s polariziranim naočalama koje na određeni način prelamaju i propuštaju vizualne informacije, određujući kako gledamo na svijet oko sebe.

Ima li paradigmi u odnosu na pristup parničnom postupku? U procesnoj doktrini opis promjena procesnih režima koji se dogodio u drugoj polovici i na kraju XIX. stoljeća redovito se u procesnim udžbenicima opisuje na paradigmatičan način, kao zamjena paradigme rimsko-kanonskog postupka utemeljenog na načelima vezane ocjene dokaza, pismenosti,

---

⁴ Vidi Zakone o izmjenama i dopunama ZPP-a, Narodne novine br. 117/2003 i 25/2013.

⁵ Ovaj desetogodišnji ritam nažalost je isprekidan raznim manjim ili većim intervencijama u zakonski tekst za koje bi iz perspektive korisnika bilo bolje da su uključene u veće pakete „sistemskih“ izmjena.

⁶ Ta svijest postoji kako u općoj, tako i u stručnoj javnosti. Prema istraživanjima Eurobarometra te izvješćima iz Europskog pravosudnog semafora, tek 17 posto građana u Hrvatskoj smatra da je stanje u pravosuđu dobro (usp. Eurobarometar, istraživanje provedeno između 29. ožujka i 9. travnja 2021.; v. i Europski pravosudni semafor, https://ec.europa.eu/info/strategy/justice-and-fundamental-rights/effective-justice/eu-justice-scoreboard_en, tablica 48). Za stavove pravnika o stanju u pravosuđu v. Danilo Vuković & Marko Mrakovčić (2022) Legitimacy, Independence and Impartiality: How do Serbian and Croatian Legal Professionals Assess Their Judiciaries?, *Europe-Asia Studies*, DOI: [10.1080/09668136.2021.2019195](https://doi.org/10.1080/09668136.2021.2019195).

⁷ Za pojam paradigmi i njihovih promjena u znanosti v. klasičnu knjigu Thomasa Kuhna, *The structure of scientific revolutions*, Chicago, 1962. (hrvatski prijevod: *Struktura znanstvenih revolucija*, 2002., Zagreb (Jesenski i Turk)).

posrednosti i tajnosti paradigmom novog parničnog postupka utemeljenog na načelima slobodne ocjene dokaza, usmenosti, neposrednosti i javnosti.⁸

Manje je poznato, međutim, da se i u odnosu na procesne reforme koje su poduzimane u posljednjih dvadesetak godina u Europi i svijetu, također može prepoznati svojevrsna promjena paradigmi. Najjasnije je ta promjena bila izražena u engleskim procesnim reformama s kraja 1990-tih, a koja je poslije bila opisana kao promjena koja je paradigmu jednodimenzionalnog sudskog postupka nadomjestila paradigmom trodimenzionalnog sudskog postupka.⁹ Pod tim se pojmovima mislilo na pomak od vizije postupka za koju je važna samo jedna dimenzija: ispravna primjena prava na pojedinačni slučaj, do vizije postupka u kojem sud mora težiti ravnoteži između pravilnog i zakonitog suđenja s jedne strane, te suđenja koje primjereno troši socijalne resurse: vrijeme, rad i financijske resurse suda i stranaka. Uviđajući da su pravosudni resursi ograničeni, a uloga i funkcija pravosudnog sustava determinirana korisnošću usluge pružene njegovim korisnicima, trodimenzionalni postupak označava koncept u kojem se svakom predmetu treba pridavati pozornost razmjerna njegovoj socijalnoj važnosti, vodeći računa o vremenu i troškovima koji bi bili primjereni za njegovo rješavanje, a također i o sveukupnoj opterećenosti sustava i potrebi da se resursi kojima sud i stranke raspolažu nepotrebno ne rasipaju. Ovakav novi pristup parničnom postupku, nakon što je krenuo od Woolfovih reformi u Engleskoj, proširio se i na druge jurisdikcije. U posljednja dva desetljeća on u većoj ili manjoj mjeri karakterizira promjene u pristupu građanskom procesu na zapadu Europe, npr. u Nizozemskoj i u skandinavskim državama, ali i u središnjoj Europi (npr. u nama tradicionalno bliskoj Austriji), a također i na jugu Europe (npr. u Portugalu).

Bitni elementi nove paradigme u pristupu parničnom postupku jesu izraženi u nekoliko novih procesnih načela, ali i u odnosu prema procesnim načelima i njihovoj hijerarhiji. Za razliku od starog, eklektičkog pristupa koji procesna načela promatra kao katalog manje ili više labavo povezanih općih ideja bez posebne hijerarhije, poretka ili ranga, nova paradigma kreće od jednog najvišeg, vrhovnog načela koje određuje svrhu postupka (tzv. *overriding objective*).¹⁰ Iz tog se načela potom izvode pojedina niža načela kao funkcionalna ili instrumentalna načela.

Najviše procesno načelo koje određuje paradigmu trodimenzionalnog postupka jest sadržano u pravilu da se sudu mora omogućiti da sa svakim predmetom postupa zakonito i pravilno, no također i razmjerno njegovoj važnosti i potrebi da se predmet riješi sudskim putem. To najviše načelo, koje bismo mogli zvati i načelom procesne razmjernosti, traži da se u parničnom postupku osigura ne samo ostvarenje prava na pošteno i zakonito suđenje, nego i provede jeftin i brz postupak koji je podešen vrijednosti i važnosti spora, kompleksnosti pitanja koje se pojavljuju, ekonomskoj snazi stranaka te primjerenosti alokaciji resursa kojim raspolaže sud i pravosudni sustav u cjelini. Za ostvarenje najvišeg procesnog načela nije odgovoran samo sud, nego o njemu moraju voditi računa i drugi sudionici postupka, koji su dužni lojalno surađivati sa sudom i doprinostiti zajedničkom cilju usprkos mogućih razlika u stavovima i interesima koji

---

⁸ V. npr. Triva/Dika, *Građansko parnično procesno pravo*, Zagreb, 2004., § 28/7-8.

⁹ O trodimenzionalnosti u engleskim parničnim reformama v. Zuckerman, A.A.S., *On Civil Procedure: Principles and Practice*, London, 2013, str. 8. Šire o promjenama u Engleskoj usp. Sorabji, J., *English Civil Justice after the Woolf and Jackson Reforms*, Cambridge, 2016.

¹⁰ Vrhovno načelo sadržano je u prvom članku (1.1) engleskih Pravila građanskog postupka – v. <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part01>.

se odnose na konkretni spor. Dužnost lojalne kooperacije uključuje ne samo izbjegavanje procesnih zlouporaba, nego i odabir odgovarajućih procesnih formi kao i izbjegavanje nepotrebnog parničenja u odnosu na pitanja koja se mogu djelotvorno riješiti izvan suda.

U kontekstu reformi parničnog postupka, ali i drugih pravosudnih reformi u Hrvatskoj, najvažnija je zajednička odrednica upravo polazila od potrebe da se suđenje ubrza, da se poboljša njegova efikasnost, ali i da se na učinkovitiji način iskoriste pravosudni resursi. I prijedlog Novele poziva se na težnju da se osigura „brzo, kvalitetno i učinkovito ostvarivanja prava svih osoba i poslovnih subjekata na sudsku građanskopravnu zaštitu“ te na odrednice iz Nacionalnog plana oporavka i otpornosti koje se odnose na „povećanje učinkovitosti pravosudnog sustava“ koje bi za svoju svrhu u prvome redu trebalo imati ubrzanje parničnog postupka.¹¹ Čini se, dakle, da je u svojoj temeljnoj intenciji i ovaj zakonski nacrt spojiv s modernom paradigmom trodimenzionalnog postupka i procesne razmjernosti. Ostaje, međutim, da se utvrdi u kojoj mjeri i gdje on to zaista uspijeva postići.

3. Moderni i anti-moderni elementi nacrta prijedloga Novele ZPP-a 2022/23

Među stotinjak odredbi predložene Novele moguće je, kao i u dosadašnjim projektima iz iste zakonske radionice, pronaći raznovrsne sadržaje. U osnovi, sadržaj zakonskih izmjena može se opisati riječima iz viktorijanskog recepta koji mladence štiti od zlih uroka: u njemu je „nešto novo, nešto staro, nešto posuđeno i nešto plavo“ (*something old, something new, something borrowed, something blue*). Ukratko ćemo opisati što je to staro, novo ili posuđeno, a plave (*blue*) nijanse pripisat ćemo pomalo otužnim i populistički intoniranim dijelovima prijedloga Novele koji se ne uklapaju u progresivne trendove.

a.) O reviziji i oglednom postupku

Najprije, i star i nov je odnos prema nekoliko tema koje su bile načete Novelom ZPP-a iz 2019. godine. Riječ je o reformi revizije te pravilima o oglednom postupku. Upravo u odnosu na ove teme može se prepoznati da dvije novele, ova prošla iz 2019. i ova buduća iz 2022., u bitnome treba sagledavati kao dio jedinstvenog reformskog trenda. Naime, upravo u ova dva područja prijedlog Novele se nastavlja tamo gdje je prošla reforma bila (za)stala. Pri tome ne mislim na uvijek prisutne zaostale nomotehničke probleme koji traže da se danas isprave tehničke greške učinjene prije tri godine. Toga naravno ima, no važnije je primijetiti da je sada i uređenje revizije i uređenje oglednog postupka koherentnije, logičnije i primjerenije. Prije tri godine nedostajalo je snage da se probije sa zaokruženim monotipskim modelom revizije po dopuštenju kao modelom koji je u cijelosti prilagođen ustavnoj zadaći i javnopravnoj funkciji intervencije Vrhovnog suda u građanskim parnicama. Sada su se, čini se, stekli uvjeti da se otklone nepotrebni, nedosljedni i zbunjujući zaostaci starog, privatnopravnog modela, tzv. *ex lege* dopuštene revizije, koji su pri posljednjoj noveli u ZPP-u preživjeli kao kompromis učinjen da bi se amortiziralo protivljenje pojedinih interesnih skupina.¹² Na sličan način, i ogledni

¹¹ Usp. obrazloženje prijedloga Novele, pod II.

¹² O reformi revizije i zaostalim problemima govorio je na tribini HAZU pred dvije godine doc. dr. sc. Marko Bratković, v. Bratković, M., [Revizija po dopuštenju: izazovi i dvojbe](#), u: Barbić, Jakša (ur.), *Novine u parničnom procesnom pravu*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2020. str. 179-209.

postupak nadovezuje se na prvu, pomalo pilotsku regulaciju ovog novog instituta koja je dovela do toga da se jedan načelno progresivan novi instrument u praksi čita kao ekstenzija starih autoritarnih mehanizama ujednačavanja pravnih shvaćanja.¹³

U svakom slučaju, promjene koje su predložene u pogledu oba ova instituta pripadaju u kontinuum modernih elemenata preuzetih i nadograđenih iz prethodne Novele ZPP-a. Posebno što se revizije tiče, nova redakcija zakonskih odredbi puno je jasnija, čitljivija i preglednija od prethodne, pa je i u tom pogledu učinjen značajan napredak. Valja se nadati da će ona biti i konačno prihvaćena, pa i da će novi pristup revizibilnosti te koncept oglednog postupka biti i dalje prošireni izvan domene parničnog postupka također i na druge građanskopravne stvari, uključujući i one iz domene ovršnog, izvanparničnog i stečajnog prava. Njihova je svrha ujedno i u duhu načela procesne razmjernosti, jer ovako koncipirani instituti doprinose većoj učinkovitosti postupanja kroz grupiranje sličnih pitanja, anticipiranje otvorenih pitanja, prevenciju neujednačenosti pravnih tumačenja, kao i kroz filtriranje važnih i manje važnih predmeta te fokusiranje rada i sredstava na rješavanje sistemski bitnih pitanja. Iako još predstoji vidjeti hoće li ove predložene izmjene biti prihvaćene kako normativno, tako i u praksi, njih se može ocijeniti kao dobar korak na putu prema novoj procesnoj paradigmi.

b.) Zabrana presude iznenađenja i korištenje nezakonito pribavljenih dokaza u parničnom postupku

Još jedan dobar korak prema novoj paradigmi učinjen je prijedlogom Novele u pogledu dvije druge važne procesne teme koje do sada nisu bile izričito uređene u tekstu ZPP-a. Riječ je o odredbama koje zabranjuju tzv. presudu iznenađenja te uređuju korištenje nezakonito pribavljenih dokaza u parničnom postupku. U osnovi, i u jednom i u drugom slučaju ne radi se ni o „nečem novom“, ni o „nečem starom“, već o „nečemu posuđenom“ iz arsenala progresivnih europskih procesnih tradicija, i to u duhu novih europskih projekata i recentne jurisprudencije europskih sudova.

Temeljno ishodište odredbi o zabrani iznenađujućih odluka je moderno razumijevanje prava na saslušanje, odnosno prava na kontradiktorno raspravljanje kao sastavnog dijela ustavnog i konvencijskog prava na pošteno suđenje. Naime, iako se suvremeni parnični sustavi u Europi razlikuju po tome kako se pristupa rješavanju pravnih pitanja, u nekim bi pitanjima njihov bi pristup bez obzira na razlike trebao biti uniforman. Jedno od tih pitanja jest i postulat da se strankama mora omogućiti svestrano raspravljanje o svim bitnim temama koja određuju ishod parničnog postupka. Drugim riječima, bez obzira utvrđuje li sud sadržaj mjerodavnih pravnih pravila po službenoj dužnosti ili ne, staro načelo *iura novit curia* ne oslobađa sud od potrebe da, u mjeri u kojoj je to potrebno, raspravi sa strankama i pitanja koja se odnose na pravnu kvalifikaciju spora te tumačenje mjerodavnih normi materijalnog prava. Takav stav u osnovi nije nov ni u domaćoj procesnoj teoriji koja je, razvijajući tumačenje načela otvorenog pravosuđenja, zastupala stav o potrebi da se sa strankama otvoreno rasprave svi relevantni

---

¹³ V. više u Uzelac, A., Jedinствена primjena prava u hrvatskom parničnom postupku: tradicija i suvremenost, u Barbić, J. (ur.), Novine u parničnom procesnom pravu, Zagreb: HAZU, 2020, str. 111-168; Uzelac, A., Ogledni postupak radi rješavanja pitanja važnog za jedinstvenu primjenu prava: dobre strane i problematični elementi novog instrumenta, u: Zbornik radova s međunarodnog savjetovanja "Aktualnosti građanskog procesnog prava - nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća", Split, 2020, str. 19-38.

aspekti spora.¹⁴ U Europi, zabranu presude iznenađenja razvile su upravo zemlje nama srodnih pravnih tradicija koje se također drže *iura novit curia* pravila. Riječ je o Njemačkoj i Austriji, a i sam pojam iznenađujuće presude ili presude iznenađenja jest posuđen iz njemačkog jezika (*Überraschungsurteil*).¹⁵ U tim državama zabrana presude iznenađenja ima i ustavnopravnu relevantnost, dok u svim državama koje su ratificirale Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda treba smatrati da je postupanje suprotno zabrani iznenađujućih odluka protivno čl. 6. st. 1. Europske konvencije.¹⁶

Kako bi se ova pitanja razjasnila i u hrvatskoj praksi, predložene su izmjene kako u pravcu pojašnjenja načela saslušanja stranaka iz čl. 5. ZPP-a, tako i u pravcu konkretiziranja obveza suda koji na predmet želi primijeniti pravno tumačenje o kojem se u prethodnom postupku nije raspravljalo. S obzirom na to da je u javnim raspravama najviše pozornosti izazvalo pitanje primjene pravila o zabrani presude iznenađenja u drugostupanjskom postupku¹⁷, treba naglasiti da ova zabrana vrijedi i za prvostupanjsko suđenje, iako je zbog praktičnog izostanka drugostupanjske rasprave ova tema postala posebno zanimljiva upravo za žalbene sudove.

S druge strane, treba ujedno i otkloniti zabrinutost u pogledu pitanja postavlja li novi čl. 367.a ZPP-a nerazmjerne terete pred žalbeni sud. Zabrana preinake prvostupanjske presude na temelju pravne ocjene spora o kojoj se nije raspravljalo u prvostupanjskom sporu vrijedi samo ako je pravno tumačenje koje je drugostupanjski sud *ex offio* zauzeo na temelju objektivnih kriterija „iznenađujuće“, tj. samo ako je objektivno novo (a ne samo dopunjeno i prošireno) te ako je istodobno takve naravi da ga savjesna i brižljiva stanka nije mogla razumno predvidjeti. Pravni standard „iznenađujuće odluke“ koji je sadržan u ovoj odredbi pobliže će odrediti praksa, no nije riječ o standardu koji je povezan uz pravno znanje i sposobnosti stranke, pa ga treba tumačiti tako da upućuje na pravne ocjene koje bi i za kvalitetne profesionalne pravne zastupnike – odvjetnike – objektivno bile neočekivane.

Slično kao što presuda iznenađenja recipira i kodificira pravo koje proizlazi iz prakse Europskog suda za ljudska prava, tako i odredbe o korištenju nezakonito pribavljenih dokaza¹⁸ predstavljaju recepciju standardnog pristupa ovom pitanju u europskim procesnim zakonima, posebno u zemljama germanske pravne tradicije (npr. u Austriji)¹⁹. Bit pravila koje se predlaže sadržana je u afirmiranju ustavnopravnog stava prema kojem korištenje nezakonito

¹⁴ O načelu otvorenog pravosuđenja v. Triva, S., Esej „O otvorenom pravosuđenju“, Godišnjak PF Sarajevo, sv. XXI, 1973.

¹⁵ Više o zabrani odluka iznenađenja u Austriji v. u Auernig, K., *Das Überraschungsverbot. Verhinderung und Bekämpfung von Überraschungsentscheidungen im Zivilprozess und im Schiedsverfahren*, Wien, 2020 (Univ.-Diss. 2018); za Njemačku v. Stadler, A., Komentar uz ZPO § 139, u: Musielak/Voit, ZPO, 18. Auflage 2021, Rn. 17-19.

¹⁶ Usp. *Nideröst-Huber protiv Švicarske*, 18. veljače 1997., *Reports of Judgments and Decisions*, 1997-I, pp. 107-108, § 23-24; *Clinique des Acacias and Others v. France*, 2005, §§ 36-37; *Čepek protiv Češke*, 9815/10, 5. rujan 2013., § 45; *Skondrianos protiv Grčke*, 63000/00, 18. prosinac 2003., § 29-30; *Prikyan i Angelova protiv Bugarske*, 44624/98, 16. veljače 2006, § 42; *Amirov protiv Armenije*, 25512/06, odluka od 18. siječnja 2011.

¹⁷ Usp. komentare iz javne rasprave uz čl. 55 prijedloga Novele, <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=19732>.

¹⁸ V. čl. 32. prijedloga Novele (novi čl. 220.a ZPP).

¹⁹ Za tradicionalan stav austrijskog, njemačkog i američkog prava o nezakonito pribavljenim dokazima u građanskom postupku v. Kodek, G., *Rechtswidrig erlangte Beweismittel im Zivilprozess: eine Untersuchung der österreichischen, deutschen und amerikanischen Rechtslage*, Manz, Wien, 1987. V. i odluku austrijskog Vrhovnog suda od 29. siječnja 2008., ECLI:AT:OGH0002:2008:00100B00172.07M.0129.000.

pribavljenih dokaza u sudskom postupku načelno nije prihvatljivo te se može opravdati samo u iznimnim slučajevima kada je to nužno radi zaštite drugih ustavnih dobara (poglavito radi ostvarenja prava na sud) i to na temelju balansiranja između suprotstavljenih ciljeva – sprječavanju težih povreda prava i zakona s jedne strane i interesa da se zajamči zakonito suđenje utemeljeno na pravilno i potpuno utvrđenom činjeničnom stanju. Ovakav pristup, i ponovo zasnovan na načelu procesne razmjernosti, nije apsolutna novost u hrvatskom pravu, jer je na sličan način, pa i znatno ranije, uporaba nezakonito pribavljenih dokaza već uređena i u kaznenom postupku.²⁰

Formulacija teksta novog čl. 220.a ZPP-a također je dijelom „posuđena“. Ona je kao inspiraciju koristila tekst nedavno prihvaćenih Europskih pravila građanskog postupka koja su kao model za procesne kodifikacije europskih zemalja izradili Europski pravni institut (ELI) i UNIDROIT.²¹ U navedenim je pravilima posebno formuliran članak o nezakonito pribavljenim dokazima na tragu novije prakse Europskog suda za ljudska prava prema kojoj uporaba nezakonitih dokaza načelno treba biti dopuštena strankama ako je to jedini način da dokažu činjenice za koje snose teret dokazivanja.²²

c.) Digitalizacija i druga tehnološka unaprjeđenja parničnog postupka: komunikacija, zapisnici, ročišta

Govoriti o modernizaciji parničnog postupka te prihvaćanju novih paradigmi danas nije moguće bez analize tehnoloških unaprjeđenja koja bi trebale pratiti dinamične promjene u svakodnevnom životu. Zato bi se već *prima facie* moglo činiti da bi baš takve odredbe u prijedlogu Novele valjalo okarakterizirati kao element novog pristupa.

Ipak, ocjenjujući modernizirajući kapacitet raznovrsnih intervencija koje su predložene u ovoj, tehnološkoj sferi postupka, moram biti maksimalno suzdržan. Razlog nije u tome što takve promjene ne bi bile poželjne ili u tome što ne bi bile u duhu nove paradigme. Naprotiv, sve ono što je u kontekstu digitalizacije i tehnološke modernizacije sadržano u tekstu novele može se načelno pozitivno ocijeniti. Pri tome mislim na sljedeće reformske namjere:

- Proširenje korištenja elektroničke komunikacije kao dominantnog, obvezatnog načina razmjene podnesaka, odluka i drugih pismena;²³

²⁰ Usp. čl. 10. st. 3. Zakona o kaznenom postupku (Narodne novine br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19). Navedeni članak dopušta korištenje nezakonitih dokaza u postupcima za teške oblike kaznenih djela pod uvjetom da interes kaznenog progona i kažnjavanja počinitelja preteže nad povredom prava. Kako u kaznenom postupku postoji neravnopravnost u procesnom položaju između tijela optužbe i optuženika te veća potreba za zaštitom ljudskih prava optuženika, zabrana korištenja nezakonitih dokaza u građanskom postupku temelji se na drugom obliku balansiranja interesa.

²¹ V. ELI-UNIDROIT Model European Rules of Civil Procedure. From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure, Oxford University Press, 2021.

²² V. pravilo 90. ELI-UNIDROIT Pravila: „(1) Nezakonito pribavljeni dokazi će se isključiti iz dokaznog postupka, osim u slučaju iz st. 2. ovoga članka. (2) Iznimno, sud može dopustiti izvođenje nezakonito pribavljenih dokaza ako je to jedini način da se dokažu relevantne činjenice. Pri odlučivanju sud će uzeti u obzir ponašanje druge stranke ili trećih osoba i težinu povrede zakonitosti“.

²³ Usp. čl. 10. prijedloga Novele (izmjene čl. 106.a st. 5. ZPP-a).

- Osiguranje mogućnosti da se ročišta sigurno i praktično odvijaju u virtualnom okruženju (virtualna ročišta ili ročišta na daljinu) te da se i dokazi u prikladnim slučajevima izvode na daljinu putem odgovarajućih tehnoloških platformi;²⁴
- Modernizaciju načina vođenja zapisnika uz audio(vizualno) snimanje ročišta koje većim dijelom zamjenjuje diktirani zapisnički sažetak;²⁵ te
- Digitalizaciju dostavnica²⁶.

Međutim, iako su namjere ovih izmjena dobre i spojive s novom paradigmom, mora se primijetiti da konkretno predložene izmjene jednim dijelom i dalje pate od starih boljki. Naime, pojedine se teme uređuju kazuistički, dugim, slabo razumljivim i međusobno preklapajućim odredbama. Umjesto jedinstvenog, jasnog i koherentnog režima za moderni elektronički parnični postupak, nove norme odišu hibridnošću. One pokušavaju da se dosadašnje klasične pisane procedure bez bitnog preoblikovanja prebace u digitalnu formu, a i to čine na stari način, tražeći način da se novi mediji definiraju na stari način.²⁷ Pri tome, neke temeljne institute parničnog postupka koje bi trebalo temeljito preoblikovati, što zbog novih tehnologija, što zbog starih nefunkcionalnosti, nije se preosmislilo. Tu prije svega mislim na dostavu, koja već duže vremena čeka na jedinstveno, jednostavno i sveobuhvatno reguliranje koje će biti uniformno i obuhvaćati sve vrste građanskih postupaka (ovršni, izvanparnični, stečajni), pa i šire.

Drugi sistemski problem s uvođenjem tehnoloških inovacija kroz kazuističke zakonske intervencije sastoji se u tome što tehnološke revolucije nikada nisu bile uspješno uvedene zakonskim dekretom. Da bi se uspješno realiziralo pojedino digitalno unaprjeđenje potrebno je puno priprema i prethodnih aktivnosti koje ispituju mogućnosti i potrebe, kombiniraju rad stručnjaka iz raznih sfera, pravne i tehnološke, te provedu pilotski projekti.²⁸ Nakon odabira modela, potrebno je vrijeme prilagodbe uz intenzivne programe edukacije i prekvalifikacije. Za sve to se u ovim zakonskim odredbama još ne naziru konkretni obrisi, iako je ohrabrujuće da su kroz europska sredstva barem za jednu komponentu – obvezno tonsko snimanje ročišta te s time povezanu edukaciju sudaca i službenika, osigurano ukupno 55 milijuna kuna.²⁹ Međutim, kako za obvezatno tonsko snimanje nije predviđena posebna prijelazna odredba, teško je povjerovati da će, ako bude prihvaćena standardna norma o osmodnevnom vakacijskom razdoblju³⁰, biti moguće sve što je potrebno za smislenu provedbu ovih unaprjeđenja provesti do stupanja zakona na snagu. No, ove i druge „tehnološke“ odredbe su *de facto* i odgođene na posredan način, upućivanjem na pravilnike koje bi trebao donijeti ministar pravosuđa³¹, za što mu je ostavljen rok od 60 dana – no već je uobičajena praksa da se navedeni rok ne poštuje.

²⁴ Usp. čl. 11. prijedloga Novele (izmjene čl. 115. ZPP-a).

²⁵ Usp. čl. 12.-19. prijedloga Novele (izmjene čl. 123-127. ZPP-a).

²⁶ Usp. čl. 26 prijedloga Novele (izmjene čl. 149. ZPP-a).

²⁷ Tako npr. i sam naziv za pravosudnu e-platformu rezultira nespretnom i predugom opisnom frazom „informativni sustav elektroničke komunikacije sa sudovima“.

²⁸ O najboljim europskim praksama u digitalizaciji v. Kramer et al., *Frontiers in Civil Justice*, Elgar, 2022; Kramer et al., *New Pathways to Civil Justice in Europe*, Springer, 2021.

²⁹ O osiguranim sredstvima u proračunu v. *Obrazloženje prijedloga Novele*, t. III.

³⁰ V. čl. 112. prijedloga Novele – zakon stupa na snagu osam dana nakon objave.

³¹ Usp. čl. 11. i 17. prijedloga Novele.

Naprotiv, za neke elemente digitalizacije, prihvaćanje prijedloga Novele (ako bude prihvaćena u ovoj formi) moglo bi značiti korak unatrag u tehnološkoj modernizaciji. Naime, dosadašnja pravila o održavanju ročišta na daljinu omogućavala su njihovo održavanje uz korištenje bilo kojih audiovizualnih uređaja koje sud ocijeni za odgovarajuće, pa su tako i poneka ročišta na daljinu bila do sada održavana preko raspoloživih komercijalnih tehnoloških platformi (npr. MS Teamsa ili Webexa). Sada, prijedlog novog teksta upućuje na „tehnološku platformu za komunikaciju na daljinu“ koja bi bila određena pravilnikom kojeg propisuje ministar pravosuđa, a to bi se moglo protumačiti i kao onemogućavanje već uznapredovalih praksi održavanja ročišta na daljinu koju je uspostavilo više tehnološki naprednih sudova i sudaca. Ako je suditi po dosadašnjim primjerima kada je za sastavljanje provedbenih pravilnika i uspostavljanje zatvorenih (*proprietary*) platformi trebalo čekati godinama, ovakva odredba prijeti da se i ročišta na daljinu, zvučno najavljena u NPOO-u, *de facto* odgode *ad calendas Graecas*.

d.) Rokovi za provođenje i okončanje postupka na pojedinoj instanci suđenja

Ocjenjujući u kojoj je mjeri planirana Novela 2022 (2023?) zaista na putu prema novoj procesnoj paradigmi, moramo se zaključno osvrnuti i na one njene dijelove koje nisu *something new* (nešto novo) nego *something blue*. Na engleskom jeziku izraz „blue“ koristi se ne samo da označi plavu boju, nego i da označi tugu, dakle neke pojave koje nam teško mogu potaknuti osjećaj zadovoljstva.

Najznačajniji sastojak prijedloga Novele kojim ne možemo biti zadovoljni odnosi se na temu koja je s političke razine bila najrevnije isticana, a to je zakonsko propisivanje rokova za provođenje i okončanje postupka na pojedinoj instanci suđenja. Za nositelja ove zakonske inicijative, Ministarstvo pravosuđa i uprave, ovo je bio *conditio sine qua non*. Naime, jedno od usputno danih obećanja dano Europskoj komisiji u dijelu NPOO-a posvećenom reformama parničnog postupka spominjalo je „propisivanje rokova za okončanje postupka“ (*prescribing deadlines for the completion of the procedure*)³², što je potom u političkoj sferi bilo protumačeno kao neupitni imperativ, bez obzira na svrhovitost i smislenost takvog poteza.

U konačnoj izvedbi, rezultat takvog diktata bio je da se, usprkos protivljenju i rezervama praktički svih članova radne skupine koja je na zakonskom nacrtu radila, u predložene izmjene i dopune unijelo odredbe o rokovima za okončanje postupka u prvom, drugom i trećem stupnju, to jest odredbe da se:

- Parnični postupak pred prvostupanjskim sudom mora svakako okončati u roku kraćem od tri godine od dana podnošenja tužbe;³³
- Žalbeni postupak treba svakako okončati u roku kraćem od godine dana od primitka žalbe;³⁴
- Revizijski postupak treba voditi tako da o prijedlogu za dopuštenje revizije Vrhovni sud treba odlučiti najkasnije u roku kraćem od šest mjeseci od primitka prijedloga za

³² Nacionalni plan obnove i oporavka, srpanj 2021., str. 724 (v. <https://planoporavka.gov.hr>).

³³ Novi čl. 185. st. 2. ZPP-a.

³⁴ Novi čl. 348. st. 4. ZPP-a.

dopuštenje revizije³⁵, dok o samoj reviziji odluka mora biti donesena najkasnije u roku od dvije godine od dana primitka revizije;³⁶

- Postupak u sporovima male vrijednosti mora u prvom stupnju okončati u roku kraćem od godine dana od podnošenja tužbe³⁷, a u drugom u roku kraćem od šest mjeseci od primitka žalbe³⁸.

Zašto ovakvo zakonsko propisivanje rokova nije u duhu moderne paradigme parničnog postupka, iako je riječ o paradigmi koja na visoko mjesto stavlja potrebu da suđenje bude pravodobno i razmjerno brzo? Na ovo se pitanje može dati više odgovora, ovisno o perspektivi.

Prvo, iz perspektive primjerenosti rokova, propisane se granice mogu činiti pretjerano dugima. Slične zakonske odredbe o maksimalnom trajanju postupka u pojedinom stupnju danas uglavnom imaju države poput Kine, Rusije ili post-sovjetskih republika. Međutim, rok za okončanje postupka u pojedinom stupnju u tim državama obično ne iznosi tri godine, nego tri mjeseca. Iako nam praksa navedenih država ne može biti dobrim uzorom, za veliku većinu redovnih parničnih postupaka tri su godine pretjerano dugotrajno razdoblje, tim više što zakon ne razlikuje postupke u kojima se provodi kompleksan kontradiktorni postupak od predmeta okončanih procesnim odlukama ili kontumacijskim presudama. Uz to, pred građanskim se sudovima vodi velik broj postupaka u jednostavnim, rutinskim stvarima za koje je trogodišnji rok za meritorno postupanje u prvom stupnju – možda primjeren za najsloženije sporove – daleko predug.

Drugo, propisani rokovi ne slijede najbolje europske pravosudne prakse u upravljanju vremenom. Umjesto paušalnih krajnjih rokova za sve postupke, nastoji se na prikladniji i praksi primjereniji način utjecati na trajanje postupaka. Uvažavajući načelo procesne razmjernosti, trajanje postupka se kontinuirano i diferencirano analizira po vrstama predmeta na razini pojedinih sudova ili grana sudovanja uz postavljanje razrađenijih i fleksibilnijih internih mjerila te definiranje reakcija u slučaju prekoračenja zadanih granica, uvažavajući razlike u kompleksnosti i modalitetima rješavanja. Na primjer, u Nizozemskoj orijentacijske rokove za trajanje postupaka određuje Državno sudbeno vijeće za svaki pojedini sud i vrstu postupka. Trenutno je npr. za prvostupanjsko rješavanje trgovačkih sporova kao cilj postavljeno da se 90 posto predmeta riješi unutar dvije godine, a 70 posto unutar jedne godine.³⁹ Ako se to ne ostvari, moguće je odrediti upravne i financijske sankcije za sudove koji postavljene ciljeve bez opravdanja ne postignu.

Treće (i najvažnije), za razliku od nizozemskog primjera, postavljena zakonska mjerila za maksimalno trajanje postupaka u prijedlogu Novele ne predviđaju nikakve konkretne sankcije ni druge konzekvencije u slučaju nepridržavanja ovih zakonskih okvira. U zakonskom je prijedlogu tek sumarno dano obrazloženje da će propisivanje rokova „rezultirati poticanjem

³⁵ Novi čl. 389.c st. 2. ZPP-a.

³⁶ Novi čl. 390. st. 3. ZPP-a.

³⁷ Novi čl. 461. ZPP-a.

³⁸ Novi čl. 467. st. 4. ZPP-a.

³⁹ Podaci iz internog sustava upravljanja predmetima, preneseni prema navodima prof. dr. sc. Fokke Fernhouta sa Sveučilišta u Maastrichtu.

sudaca koji upravljaju postupkom da svojim pravovremenim odlukama i postupanjem utječu i na ostale sudionike postupka“.⁴⁰

Ovakvi apeli bez ikakve konkretne oštice koja bi doprinijela „poticaju“ na „pravovremenost“ do sada evidentno nisu bili uspješni. Baš naprotiv, statistički podaci o udjelu predmeta koji su u razdoblju od posljednjih pet godina trajali dulje od tri godine u prvom stupnju, odnosno dulje od jedne godine u drugom stupnju parnične jurisdikcije⁴¹, pokazuju da je predmeta koji traju preko tri godine iznimno mnogo. Evo tih podataka:

Udio riješenih građanskih parničnih predmeta koji su trajali dulje od 3 godine u ukupno riješenim predmetima iste vrste – I. stupanj

Vrsta postupka	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Općinski sudovi Građanski-parnični predmeti	28,1%	28,2%	26,2%	27,3%	24,9%
Trgovački sudovi Parnični predmeti	25,4%	24,8%	21,7%	23,7%	33,9%
Županijski sudovi Građanski I. stupanj	17,9%	15,9%	13,8%	12,1%	13,9%

Udio riješenih građanskih parničnih predmeta koji su trajali dulje od 1 godine u ukupno riješenim predmetima iste vrste – II. Stupanj

Vrsta postupka	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Županijski sudovi Građanski II. stupanj	52,0%	54,5%	51,3%	47,1%	43,9%
Visoki trgovački sud Parnični predmeti	90,2%	86,9%	83,6%	79,6%	81,8%

Ukratko, iz navedenih podataka razvidno je da u praksi hrvatskih sudova kontinuirano od četvrtine do trećine parničnih postupaka u prvom stupnju traje dulje od predložene maksimalne granice od tri godine. Usporedivi podatak za žalbene je sudove još porazniji: dulje od jedne godine o žalbama se rješava u skoro polovini žalbenih građanskih predmeta, a u trgovačkoj jurisdikciji u 80 do 90 posto predmeta.

Nepopravljivi normativni optimisti mogli bi iz ovoga zaključiti da je rokove upravo potrebno zakonom propisati, jer će to, kao što je obrazloženje navelo, potaknuti suce na pravovremeno rješavanje. I bilo bi lijepo kada bi se u to moglo vjerovati – no na žalost imamo i jasne dokaze o protivnome.

⁴⁰ Obrazloženje prijedloga Novele, t. II.

⁴¹ Izvor: podaci iz e-spisa prikupljeni za potrebe radne skupine koja je radila na oblikovanju prijedloga Novele.

Naime, praksa u propisivanju trajanja pojedinih stupnjeva postupanja nije sasvim nova. Iako nisu bili propisani rokovi za trajanje pojedinih stupnjeva redovnog parničnog postupka, za dvije kategorije posebnih postupaka ti su rokovi odavno bili postavljeni.

Tako je npr. u Obiteljskom zakonu određeno da se odluka u predmetima u kojima se bez održavanja ročišta odlučuje o osobnim pravima djeteta mora donijeti i otpremiti u roku od petnaest dana od dana pokretanja postupka.⁴² Odluka o privremenim mjerama i ovrsi radi ostvarivanja roditeljske skrbi, održavanja osobnih odnosa sa djetetom i predaje djeteta mora se pak donijeti i otpremiti u roku od 30 dana, a isti je rok propisan i za odlučivanje o žalbi u tim vrstama predmeta.⁴³ Obiteljski zakon ipak je nešto fleksibilniji od ZPP-a, jer propisuje da se prekoračenje gornjih rokova može dopustiti samo „zbog bitnih razloga“⁴⁴, o čemu je sudac koji odlučuje dužan izvijestiti predsjednika suda. Iako je riječ o odredbama koje su na snazi već više od 5 godina, nema kvalitetnih podataka ni o učestalosti prekoračenja niti o trajanju ovih postupaka, no opći je dojam da se ove odredbe o trajanju postupka generalno u praksi ignoriraju.

Za drugu kategoriju propisa kod kojih postoje slični propisani rokovi postoje i konkretni dokazi o njihovom nepoštivanju. Naime, za radne je sporove propisano da se postupak pred prvostupanjskim sudom mora okončati u roku od šest mjeseci od dana podnošenja tužbe, a da o žalbama drugostupanjski sud mora odlučiti u roku od 30 dana od primitka žalbe.⁴⁵

Ove odredbe o maksimalnom trajanju prvostupanjskog i drugostupanjskog postupka u parnicama iz radnih odnosa u neprekinutoj su primjeni od 2003. godine, dakle gotovo dvadeset godina, pa se teško može smatrati da u praksi nije bilo dovoljno vremena da ih se primijeti i primijeni. Usprkos tome, prema statistikama iz e-spisa prikupljenima za potrebe rada radne skupine, utvrđeno je da je od ukupnog broja riješenih radnih predmeta u 2019. i 2020. godini za manje od 6 mjeseci od dana podnošenja tužbe riješeno samo njih 17 posto, a u 2020. godini samo njih 23 posto. Iz prikupljenih podataka o prosječnom trajanju radnih predmeta u 2019. i 2020. godini proizlazi da čak i prosječno trajanje riješenih predmeta tri do četiri puta nadilazi propisanu maksimalnu zakonsku granicu.

Prosječno trajanje radnih predmeta na općinskim sudovima riješenih u 2019. i 2020. godini

Godina rješavanja predmeta	Broj riješenih predmeta	Prosječno trajanje riješenih predmeta (u danima)	
		Od datuma početka procesa	Od datuma osnivanja
2019.	8330	708	424
2020.	9426	639	409

⁴² Obiteljski zakon (Narodne novine br. 103/15, 98/19, dalje: ObZ), čl. 347. st. 2.

⁴³ ObZ, čl. 347. st. 2., 3. i 5.

⁴⁴ Ibid., st. 5.

⁴⁵ Čl. 434. st. 4. i 5. ZPP-a.

Drugim riječima, nakon više od desetljeća i pol primjene, jasno redigirana zakonska odredba o maksimalnom trajanju postupka u radnim sporovima ne poštuje se u otprilike četiri petine od svih predmeta na koje se odnosi. *Sapienti sat.*

Što nas može potaknuti da vjerujemo da će se nove odredbe o rokovima koji se „svakako“ moraju poštovati biti iole djelotvornije? A treba se zapitati i hoće li u slučaju da propisani rokovi budu jednako malo djelotvorni, okolnost da sami sudovi u velikoj mjeri ne poštuju zakon koji uređuje njihovo postupanje pozitivno ili negativno utjecati na javno povjerenje u pravosuđe...

No, da se temu upravljanja vremenom (*time management*) ne bi završilo samo negativnim zaključcima, treba istaknuti da je uz svu problematičnost i nerealističnost u pristupu fiksnim rokovima za pojedine procesne stupnjeve prijedlog Novele uključio i jedan istinski moderan i progresivan procesni instrument – plan upravljanja postupkom. O njemu će kasnije biti više riječi, pa ću se zato ograničiti samo na tezu da će, ako će išta stvarno skratiti prosječno trajanje parničnih postupaka, to biti odredbe o procesnom kalendaru kao dijelu plana upravljanja postupkom. Od svih elemenata prijedloga Novele koji su usmjereni k skraćivanju postupka i njegovoj većoj efikasnosti, plan upravljanja postupkom je onaj institut koji ima najviše potencijala. No, tome će biti posvećeno izlaganje kolege Brozovića pa u tu temu zato neću sada dalje ulaziti.

4. Zaključak

Svemu usprkos, posljednja Novela ZPP-a oprezno se može ocijeniti kao korak unaprijed na putu prema prihvaćanju nove procesne paradigme. Taj put nije ovim korakom okončan, a i ovaj će nas korak pomaknuti unaprijed prema pravoj modernizaciji parničnog postupka samo ako ga učinimo svi zajedno – ako ga razumijemo, prihvatimo i pogledamo kroz optiku novog pristupa ciljevima i svrsi parničnog postupka. Uz to, ovi će modernizacijski koraci biti uspješni samo ako se ne zaustave samo na normativnom prihvaćanju zakonskih izmjena. One bi trebale biti tek polazište za više paralelnih procesa tehnološke, funkcionalne i organizacijske transformacije hrvatskog građanskog pravosuđa.